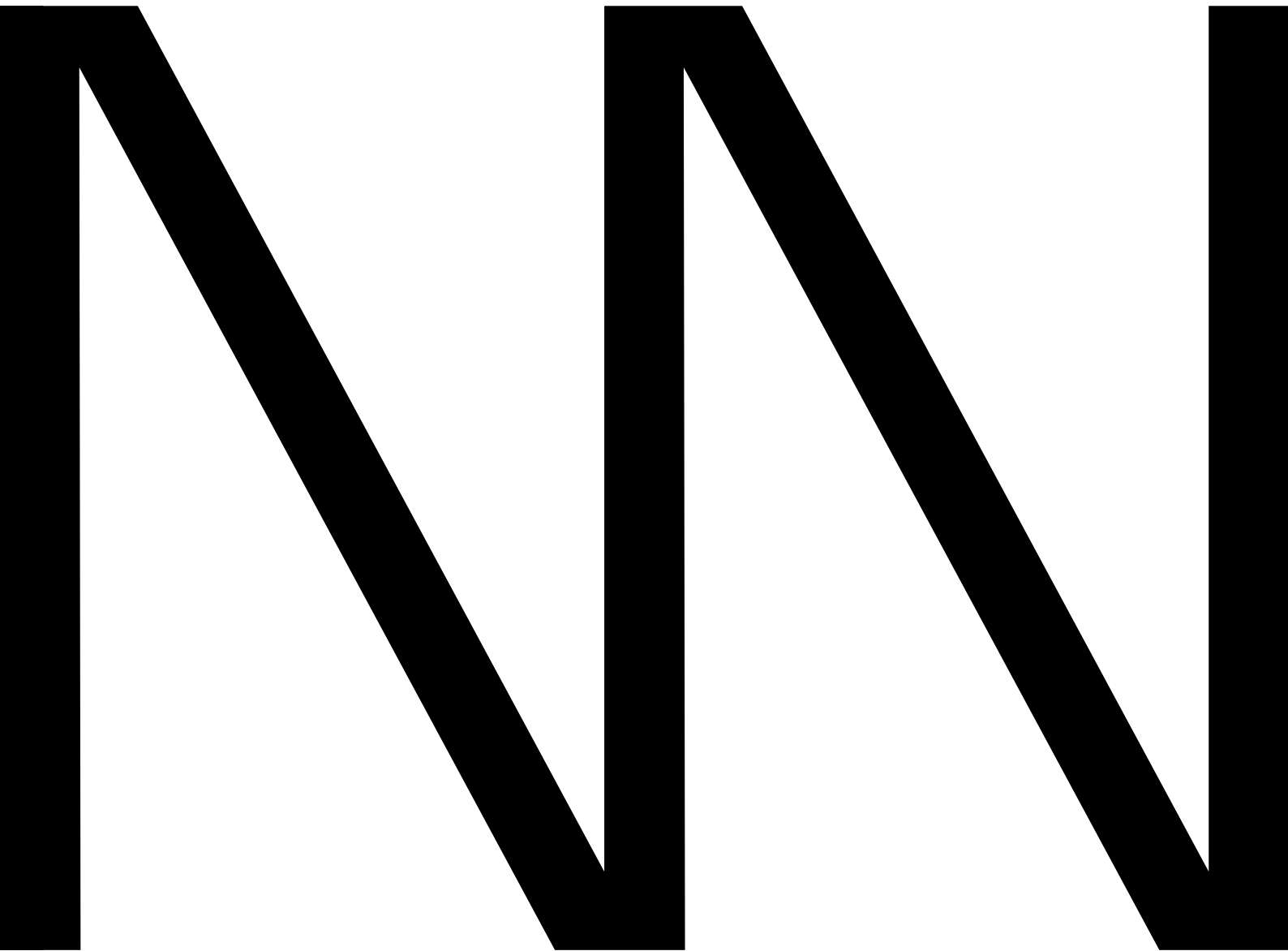

NAJDÔLEŽITEJŠIE JE NADŠENIE

Text Ludwika Włodek
Preklad K. Chmel

Projekt Return To The Future podporil Medzinárodný vyšehradský fond.
Project Return To The Future was supported by International Visegrad Fund.

MASOVÁ
PRÍČINOU

TURISTIKA
KLIMATICKÝCH

JE

MÁLO
ZMIEN

ESTETICKÁ,
VŠAK

LAHKO
NIE

SA
JE

KRITIZUJE,
ONA.

– Tu máte také lupy, budeme sa cez ne pozerať, – vraví Michal Książek a vysýpa ich asi za hrst z plecniaka. Každá má pripevnenú červenú stužku, vďaka ktorej sa dá lupa pohodlnejšie držať v ruke. Je po desiatej večer. Práve sa začala nočná prechádzka v rámci literárneho festivalu Granátové hory, organizovaného vo Visle. Książek označuje svoje prechádzky za biocesty. Spočívajú v pozorovaní prírody. Vôbec nie tej vzdialenej a exotickej. Vo Visle sme chodili po parku. Takto sme ho my, účastníci výletu, ako aj Michal, videli prvý raz v živote. Neexistovala nijaká vopred pripravená trasa, nijaký dôkladne vypracovaný scenár. Len skúsenosť nášho sprievodcu, ktorý nám ukázal, ako sa pozorne porozhliadať, a vedel, čo asi môžeme viac-menej vidieť. V podstate by sme vôbec nemuseli chodiť, lebo to, čo sme si prezerali, bolo celkom blízko, v dosahu niekoľkých krokov od miesta, kde sme sa zhromaždili, občas to bolo dokonca na dosah ruky.

– Začnime hádam týmto stromom. To je populárna tuja. Prizrite sa bližšie jej listom. Veľa života tam nebude, lebo táto rastlina obsahuje jedovaté thujony, – vysvetľuje Michal a my prikladáme lupy a sústreďujeme pohľady na konáre. Baterky osvetľujú húšť tujových konárikov, na ktorých skutočne nenájdete ani najmenšieho pavúčika, mušku, nič. Pred očami sa mi množia len fraktály fluoreskujúcej zelene.

Potom urobíme doslova dva kroky. To už je lipa, náš sprievodca nám odporúča obzrieť si jej machom obrastený kmeň. V machu nachádzame niekoľko malých chrobákov a plošticu. Michal poľká mach vodou, a ten začína puchnúť, v dosahu našich očí vyzbrojených lupami je života čoraz viac, mach naberá na objeme, spomedzi jeho výhonkov sa vynárajú ďalšie bytôstky.

– Pozrite sa, ako korálový útes, – upozorňuje nás Książek. – Veru tak, – odpovedáme náhlivo, celí nadšení. Akurát o takýto efekt mu išlo. Zdá sa spokojný ako učiteľ, ktorý práve ukázal žiakom riešenie ťažkej úlohy.

Ideme ďalej, ku skupinke červených dubov. Michal nás vystríha, že tu bude trochu menej života ako na domácej lipke, ale samozrejme viacej než na tuji. Nízko, na kmeni jedného zo stromov, na rebre vytvorenom kôrou vidíme sivomodro-striebornú guľku. Vyzerá tak trochu ako neúhladne pokrčený papierik od cukríka. Zblízka vidieť, že je to nočný motýľ, ale akýsi čudný, akoby zhúžvaný. – Pozorujte ho, – navrhuje Michal. – Práve sa vylialoh z kukly. Teraz bude pumpovať krídolká.

My poslušne pozorujeme. – Kanáliky vnútri krídel naberajú vzduch, – hovorí Michal a my vidíme, ako sa krídla nočného motýľa pomaly zväčšujú, rozvíjajú svoj striebor-

no-modrý povrch, sú čoraz pompéznejšie, rozmerom sa začínajú prispôsobovať svojmu majiteľovi, ktorý sa z pokrčeného papierika premieňa na krásneho nočného chrobáka, rastie akoby do rytmu našich nadšených povzdychov. – Óóó, – povie ktosi ušasnutý týmto zázrakom premeny, ktorý sa odohráva pred našimi očami. – Áno, najdôležitejšie je nadšenie, – hovorí Książek. – Presne o toto mi ide, takýto efekt chcem dosiahnuť pri týchto výletoch.

Skutočne sme boli nadšení. Ja asi najviac tým, že to všetko si vyžadovalo tak málo námahy, nákladov a času. Za necelú polhodinu, bez toho, aby sme sa fakticky pohli z miesta, sme zažili fascinujúce obcovanie s prírodou, uvideli sme život v jeho rôznych formách, vyzvaní, aby sme sa prizreli tomu, okolo čoho obvykle prechádzame bez povšimnutia. Michal Książek nazýva tieto praktiky mikrofilia.

Akoby mi s tou svojou mikrofiliou spadol z neba. Keď som sa vybrala na jeho prechádzku, niekoľko dní som sa trápila s textom o cestovaní v čase kríz a klimatických zmien. Hlavou sa mi preháňali akési všeobecne používané mantry o tom, že lietanie lietadlom zanecháva príšernú uhlíkovú stopu a masová turistika je stelesnené zlo. Vieme to všetci, ale nič z toho nevyplýva. Vôbec som nevedela, ako napísať to, čo som pokladala za nutné. A zároveň sa nevystaviť posmechu a nevyrážať dávno otvorené dvere. Ako totiž presvedčiť tých, čo lietajú na Bali, že by možno stálo za to zostať na záhradke pri Mazurských jazerách, a zároveň neuraziť tých, ktorí ani na výlet do Indonézie ani na záhradku jednoducho nemajú, pre ktorých je najväčším snom stráviť týždeň pri teplom mori bez nutnosti umývať

riad a prať pre celú štvor- či päťčlennú rodinu. Cítila som, že vstupujem na mívnové pole a len ťažko sa vyhnem útesom triedneho delenia, banálnosti a samozrejmych, hoci málo užitočných právd.

A tu takáto perlička, nadšenie v čírej forme nad machom obrasteným kmeňom prvého lepšieho stromu. Záznak prírody, čo stojí za pozornosť rovnako ako západ slnka nad nejakým exotickým zálivom Karibského mora alebo pozorovanie mladých levov pri konžskom fotosafari. Lacno, rýchlo, prístupne, egalitársky.

Ibaže či naozaj egalitársky? Vari z faktu, že niečo nestojí veľa a je to ľahko dostupné, vyplýva, že je to naozaj pre každého a každému to prináša podobné zadosťučinenie? Údajne mnohé výskumy dokazujú, že kontakt s prírodou vplýva pozitívne na ľudí v každom veku a zo všetkých sociálnych vrstiev. Sami autori týchto výskumov vystríhajú, že výsledky môžu byť výsledkom viacerých ďalších premenných, ktoré ťažko potvrdiť. Skupina vedcov z University of Exeter, ktorá v roku 2019 na stránkach *Nature* uverejnila výsledky výskumu poukazujúce na vzťah medzi strávením najmenej dvoch hodín týždenne na čerstvom vzduchu a zdravotným stavom a dobrou náladou, vo svojom texte upozornila: „Vysvetlením pre naše výsledky môže byť fakt, že ľudia, ktorí sú v styku s prírodou, zároveň vykonávajú nejakú fyzickú aktivitu, a práve ona zodpovedá za ich lepšiu náladu. Nie iba kontakt s prírodou“. Boli dokonca ešte opatrnejší, uviedli možnosť, že jednoducho zdraví a šťastní ľudia častejšie chodia na prechádzky do lesa alebo na pláže než tí chorí a depresívni.

Navyše treba mať na pamäti, že väčšina takýchto výskumov sa realizuje na meštiakoch zo Západu. Čo s rybármi z južnej Indie, ktorí chtiac-nechtiac trávia väčšinu svojho času v prírode, alebo čo s pastiermi z Čadu? A s miliónmi, ba dokonca miliardami iných ľudí, ktorí dennodenne pracujú pod holým nebom, stojac často po kolená v studenej vode alebo potiac sa na nemilosrdnom slnku? Je aj pre nich kontakt s prírodou taký osviežujúci a spasný? Nepospelo by im viac niekoľko hodín na mäkkej posteli v klimatizovanej miestnosti? Bude sa niekto, kto v každodennom živote zažíva málo luxusu alebo ťažko fy-

zicky pracuje a exotické cesty na druhý koniec sveta vídava len v televíznych seriáloch, tak isto tešiť z návštevy v sídliskovom parku alebo v predmestskom lese, ktorá je preňho často jedinou prístupnou formou zábavy na čerstvom vzduchu, ako ten, pre ktorého je prechádzka na to isté miesto iba príjemnou pauzou medzi odskočením na konferenciu v New Yorku, rodinnou dovolenkou na Kréte a plavbou plachetnicou na Mazurských jazerách?

Dokonca aj medzi ľuďmi s podobným sociálnym statusom sú očakávania ohľadom trávenia voľného času a okolností, za akých sa má realizovať, extrémne odlišné. Skvelou ilustráciou môže byť spor o lúky pri Visle v Gołędzinowe, aký pred pár dňami vypukol vo Varšave. Primátor Trzaskowski oznámil, že sa tam zriadi Prírodný park. Medzi mojimi známymi sa rozhoreli diskusie, či je to dobrý nápad.

Podľa môjho názoru je fatálny. Poznám to miesto, vlastne je to jediné miesto vo Varšave, ktoré mám úprimne, zapálene a nadšene rada. Možno práve preto, že tam vlastne Varšava neexistuje. Zato na pražskom brehu Visly sú rozľahlé pusté územia, zarastené tu a tam krovinami, opustenými ovocnými stromami (kedysi tam boli záhradky), trávou a v lete aj poľnými kvetmi, medzi ktorými sa niekde objavujú aj záhradné kosatce, mečíky, ľalie. Je tam oči upokojujúce priestranstvo a veľký kus neba nad hlavou, veľa vtáctva, buriny a trocha toho všetkého, čoho – podľa mňa – máme v meste až priveľa, čiže rovno vytýčených komunikačných trás a rôznej inej infraštruktúry.

Mesto informovalo, že ešte tento rok vyhlási architektonický konkurz, z ktorého vyberie realizátorov najprv projektu a potom naprojektovanej infraštruktúry. Majú ju tvoriť chodníky a prechody po teréne parku, nejaké mostíky, rozľadne, informačné tabule atď. Primátor Trzaskowski oznamuje, že „všetko sa to odohrá s najväčším rešpektom voči prírode, ktorá je a bude na tom mieste najdôležitejšia“. Celkom nechápem, prečo sa má hýbať niečím, čo mi pripadá dokonalé. Blízko mesta, prakticky hneď pri centre, máme tak málo miest, kde sa stopy po

človeku skôr stierajú, kde sa príroda vracia do svojho prirodzenejšieho stavu. Gołędzinské lúky sú toho dokonalým príkladom.

• Aké vzácne sú takéto terény, pripomínali autorky knihy vydané v roku 2020 *ZOEpolis. Budovanie ľudsko-neludského spoločenstva*. V eseji, ktorá otvára knihu, Monika Rosińska a Agata Szydłowska spomínali jav neprojektovania, opustenia designu (*undesign*). „Vlhké územia a absencia záhradného dozoru umožňujú rast mnohých mestských rastlín“ – píšú. Citujú aj architekta Kaspera Jakubowského, ktorý v eseji *Štvrtá príroda v meste* vychvaloval – odvolávajúc sa na nemeckého bádateľa flóry Ingo Kowarika – „prírodu ležiacu úhorom“, rozprával o návrate prírody na zničené a exploatované mestské územia, kde sa rastlinné spoločenstvá rozvíjajú samy, bez zásahov človeka. Podľa Kowarika a Jakubowského je táto kategória prírody „najcharakteristickejšou podobou rastlínstva, rozvíjajúcou sa dynamicky v mestských podmienkach. Vymyká sa tomu, čo sa chápe ako bezpečná, formovaná a usporiadaná mestská zeleň.“

Rosińska a Szydłowska citujú aj architektku Sisi Roselli: „Jeho povaha [tohto typu priestoru] je nepokojná, ťažšia na dešifrovanie než uhladené oblasti krajiny – nemá ambíciu byť mestom, nie

je naprojektovaný ako otvorený priestor, ale čerpajúc z tohto stavu opustenosti, rozširuje sa náhodným a chaotickým spôsobom, nasmerovaný inteligenciou bez rozumu, ktorá spočíva v základoch jeho rastlinného osudu.“

Slová o chaose a bezpečnosti sú tu podistým kľúčové. V niekoľkých diskusiách, aké sa rozprúdili na facebooku po tom, ako mesto vyhlásilo projekt Prírodného parku Gołędzinów, prívrženci tohto nápadu zdôrazňovali, že v aktuálnom stave nie sú gołędzinovské lúky prístupné pre všetkých, vyzerajú nebezpečne. Niektorí dokonca písali o tom, že v meste nemajú byť miesta pre takéto nenaprojektované a neštruktúrované priestranstvá.

A osobám orodujúcim za to, aby Gołędzinów zostal taký, aký je, popri iných aj mne, sa vyčítal triedny prístup a elitarizmus, ba argumentovalo sa, že „normálni Varšavčania“ nepôjdu na takéto divoké a nekategorizované miesto, nezasadené do rámcov prírodných cestičiek a informačných tabúl.

A hoci tento prístup vzbudzuje moje veľké pochybnosti, fakticky uvažujem, či na to, aby sa človek tešil z takejto znovu zdivenej prírody, nemusí mať predsa len omrvinku takzvaného kultúrneho kapitálu, čiže vedomia, aká vzácna a zriedkavá je v dnešnom svete. Alebo či netreba zázemie v podobe kúska vlastného, bezpečného a dobre ob-

hospodarovaného sveta, aby človek ocenil iný terén, terén nespracovaný a divoký?

● Ale čo to má s cestovaním, s rezignovaním na ďaleké letecké výpravy a dovolenky all inclusive vo veľkých hoteloch v mene redukcie uhlíkovej stopy a starostlivosti o životné prostredie? Myslím si, že kľúčová je tu otázka dostupnosti. Cesty, pokiaľ boli záležitosťou nemnohých, najčastejšie znudených boháčov, ktorí takto miňali majetok zarobený na vykorisťovaní pracujúcej triedy, prírode neškodili, lebo ju nijako významnejšie neovplyvňovali. Postupne ako cestovanie zlacňovalo – drahé orient expresy uvoľňovali miesto miestenským vlakom a elegantné letecké linky ustúpili tým lacným, kde nepodávajú tri jedlá a pohár šampanského, pôvabné penzióny, kde boli všetky detaily vyrezané ručne v materiáloch najlepšej kvality, sa nahrádzali lacnými hotelmi vybudovanými z kartónu a sadry a plastu – čoraz viac ľudí naň malo. Zároveň však turistický priemysel začal pretvárať podobu našej planéty. Divé pláže sa vybetónovali, v horských lokalitách sa významne znížila úroveň spodnej vody, lebo vody muselo byť dosť nielen pre horské chaty a niekoľko exkluzívnych penziónov, ale aj pre tisíce súkromných ubytovní a hotelov, nehovoriac o snežných delách vyrábajúcich sneh tak nízko, aby bolo lyžovanie dostupné nielen pre hŕstku vyvolených, ale pre milióny.

Je otázka, čo je lepšie. Úzka elita exploatujúca divokú prírodu na pekných miestach, alebo milióny Smithov, Kowalských, no teraz aj Chenov a Kunarov, ktorí sa môžu na týždeň v roku vo svete zohavenom masovou turistikou, na prepchatých plážach alebo v horách znečistených smogom, vystrieť na ležadlách a vymočiť v horúcich bazénoch svoje upracované telá. Samozrejme, teraz máme do činenia aj s jedným, aj s druhým javom. Tá úzka elita sa nevzdala svojich rozkoší. Nadalej má k dispozícii ťažko prístupné, drahé a civilizáciou nedotknuté miesta, kde odpočíva ďaleko od nás, nemusí zažívať všetky tie lacné zábavy strednej triedy a ľudových vrstiev, ktoré tak veľmi ničia prostredie.

Existujú aj chudobnejší ako táto úzka elita, zato však vzdelaní a skúsení, ktorí vďa-

ka kultúrnemu kapitálu a bez finančných možností tejto úzkej elity môžu tiež využívať zvyšky krásy nezdeformovanej lacnou masovou turistikou. Lebo vedia, kam cestovať, na čo sa pozrieť a čo si všímať.

Práve pre nich sú také atrakcie ako Książkom odporúčaná mikrofilia alebo stres uvoľňujúca prechádzka po gołędzinovskej divočine. Neznamená to, samozrejme, že pre iných sú takéto aktivity nedostupné. Myslím si, že každý, kto by uvidel modro-strieborného nočného motýľa, ako si pumpuje krídelká, alebo diviaka na pustej lúke pri Visle, by mal intenzívny zážitok. Dôležité však je, kam môže ísť a čo uvidieť okrem toho.

Je napokon na tom niečo zo štokholmského syndrómu, keď inteligentná stredná trieda vytrénovaná v relatívnom sebaobmedzovaní apeluje za lepšiu vzťah k lokálnosti a rezignáciu na cestovanie lietadlom, sediac na terasách svojich pekných, pohodlných letných domov v kraji okolo Suwałiek alebo Roztocza, a nadáva ľudovým vrstvám za bezuzdný konzumný spôsob života, ktorého stelesnením majú byť dvojtýždňové dovolenky all inclusive na tureckej riviére za dve tisícky na osobu.

Masová turistika je málo estetická, ľahko sa kritizuje, ale predsa nie ona je hlavnou príčinou klimatických zmien. Ona poskytuje chvíľkové (fakt, že často relatívne) vydychnutie ľuďom, ktorí sú len ozubenými kolieskami v tomto veľkom kapitalistickom stroji honby za ziskom. Skutočná exploatácia prírody sa odohráva za účasti veľkých svetových koncernov, napríklad takých ťažobných spoločností ako British Petroleum alebo Chevron, a práve nimi a ich vysoko platenými manažérmi, ktorí už podistým bývajú v pasívnych domoch zo samých prírodných materiálov a jazdia hybridnými toyotami s nulovou emisiou, sa musí začať ekologická revolúcia. Ak sa oni nevzdajú časti svojich ziskov, dosahovaných na úkor exploatácie prírody v obrovskom rozsahu, niekoľkokrát chudobnejšiemu zvyšku spoločnosti sa už možno neujde ani ten mach na stromoch v parku.

<https://www.dwutygodnik.com/artykul/10153-najwazniejszy-jest-zachwy.html>